

Демченко Олександр Вікторович, кандидат економічних наук, докторант кафедри торговельного підприємництва, товарознавства та управління бізнесом Одеського національного технологічного університету

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ ВЛИВУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Анотація. Стаття присвячена аналізу політики Європейського Союзу щодо її впливу на соціально-економічні орієнтири розвитку сільських територій України. Здійснено ретроспективний аналіз Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом з позиції її ключового впливу на процес формування нових інституційних умов функціонування і розвитку українського сільського господарства й сільських територій. Окреслено особливості Глави 17 «Сільське господарство та розвиток сільських територій» Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Визначено структура Генерального директорату Європейської комісії з питань розвитку сільського господарства та сільських територій. Обґрунтовано, що якісно новий рівень співпраці України та Європейського Союзу означає не лише необхідність адаптації українського законодавства до нормативно-правового поля Європейського Союзу, але й, насамперед, переймання досвіду розробки й реалізації відповідних програм. У тому числі у частині сприяння розвитку сільських територій. Доведено, що розвиток сільських територій є одним з основних напрямів Спільної аграрної політики Європейського Союзу. Визначено, що на національному та регіональному рівнях Європейського Союзу паралельно існує декілька концепцій (підходів), з яких можна чітко виокремити три концепції розвитку сільських територій: перший концептуальний підхід, ідентифікує сільський розвиток з загальною модернізацією сільського господарства і агропродовольчого комплексу; другий концептуальний підхід пов'язує сільський розвиток виключно зі зменшенням відмінностей між найбільш відсталими сільськими районами та рештою секторами економіки; третій концептуальний підхід ідентифікує сільський розвиток з розвитком сільських районів в цілому шляхом використання всіх ресурсів, які знаходяться на їх території та інтеграції між усіма компонентами та галузями на місцевому.

Ключові слова: сільські території, соціально-економічний розвиток села, Європейська комісія, Спільна аграрна політика ЄС, людський капітал.

Demchenko Oleksandr, PhD in Economics, Doctoral student of the Department of Trade Entrepreneurship, Merchandising and Business Management, Odesa National University of Technology, <https://orcid.org/0000-0002-0796-7164>

SOCIO-ECONOMIC GUIDELINES FOR THE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS OF UKRAINE: ANALYSIS OF THE INFLUENCE OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

Abstract. The article is devoted to the analysis of the policy of the European Union regarding its impact on the socio-economic orientations of the development of rural areas of Ukraine. A retrospective analysis of the Association Agreement between Ukraine and the European Union was carried out from its crucial influence on forming new institutional conditions for the functioning and development of Ukrainian agriculture and rural areas. Features of Chapter 17, "Agriculture and

Development of Rural Areas" of the Association Agreement between Ukraine and the European Union, are outlined. The structure of the General Directorate of the European Commission for the Development of Agriculture and Rural Territories has been determined. It is substantiated that a qualitatively new level of cooperation between Ukraine and the European Union means not only the need to adapt Ukrainian legislation to the regulatory and legal field of the European Union but also, first of all, to learn from the experience of developing and implementing relevant programs, including in terms of promoting the development of rural areas. It has been proven that the development of rural areas is one of the main directions of the Common Agrarian Policy of the European Union. It was determined that at the national and regional levels of the European Union, several concepts (approaches) exist in parallel, from which three concepts of the development of rural areas can be clearly distinguished: the first conceptual approach identifies rural development with the general modernization of agriculture and the agro-food complex; the second conceptual approach relates rural development exclusively to the reduction of differences between the most backward rural areas and the remaining sectors of the economy; the third conceptual approach identifies rural development with the development of rural areas as a whole through the use of all resources that are on their territory and integration between all components and industries at the local level.

Keywords: rural areas, village socio-economic development, European Commission, EU common agricultural policy, human capital.

Постановка проблеми. Сільські території є, безперечно, важливим складовим елементом економіки України, оскільки вони забезпечують значну частину продовольчої продукції та інших ресурсів. Окреслення орієнтирів їх розвитку є базою визначення потенціалу для підвищення продуктивності та конкурентоспроможності сільського господарства та інших галузей. Соціальна сфера на сільських територіях потребує уваги, оскільки забезпечення доступу до освіти, охорони здоров'я, культурних та інших соціальних послуг є ключовими для підтримки якості життя мешканців, формування людського капіталу. Урахування соціально-економічних орієнтирів розвитку сільських територій сприятиме створенню програм та стратегій, які будуть спрямовані на забезпечення сталого розвитку, соціальної справедливості та забезпечення високого рівня життя для мешканців сільських областей.

Вивчення впливу євроінтеграційних процесів дозволить ідентифікувати виклики та можливості, що виникають у зв'язку з вступом до європейського простору, та розробити стратегії для їх вирішення. Такий аналіз допоможе Україні максимально використати потенціал євроінтеграції для підвищення соціального та економічного розвитку своїх сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблематики соціально-економічного розвитку сільських територій внесли такі вітчизняні вчені, як: М.М. Ігнатенко, Г.М. Калетнік, М.Й. Малік, Л.А. Мармуль, О.І. Павлов, І.В. Прокопа, В.П. Рябоконт, М.П. Талавиря, О.Г. Шпикуляк, В.В. Юрчишин та інших. Ряд ґрунтовних робіт присвячено вивченню саме впливу євроінтеграційних процесів на розвиток сільських територій, серед яких роботи таких науковців: В.І. Захарченко, Т.О. Зінчук, Е.А.Кіреєва, Д.Л. Костюченко, Г.О. Краєвська, М.М. Патинська-Попета О.А. Шульга та деяких інших. Незважаючи на вагомий здобутки науковців у рамках окресленої тематики, залишаються недостатньо дослідженими питання розвитку сільських територій в умовах сучасних викликів сьогодення.

Метою статті є здійснення аналізу впливу євроінтеграційних процесів соціально-економічні орієнтири розвитку сільських територій України.

Виклад основного матеріалу. Україна пройшла довгий та важкий шлях до підписання Угоди про асоціацію Україна-ЄС. Варто нагадати, що 21 листопада 2013 року, за кілька днів до зустрічі у Вільнюсі, уряд «регіоналів» неочікувано вирішив призупинити процес підготовки до укладання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Таке розпорядження було офіційно оприлюднено тогочасним прем'єр-міністром Азаровим [1]. Воно спричинило політичну кризу, яка переросла у Революцію Гідності та повалення корумпованого антиукраїнського політичного режиму.

Переговори між Україною та Європейським Союзом щодо укладення нової посиленої угоди на заміну Угоди про партнерство та співробітництво, розпочалися у березні 2007р. відповідно до Плану дій Україна-ЄС. На Саміті Україна-ЄС (вересень 2008р., м. Париж) сторони досягнули домовленості, що нова посилена угода буде називатися Угодою про асоціацію.

Впродовж 2007-2012рр. відбулися 21 раунд переговорів щодо Угоди про асоціацію та 18 раундів переговорів щодо розділу Угоди про створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі. 15 травня 2013 р. Колегія

Європейської Комісії прийняла рішення рекомендувати Раді ЄС підписати Угоду, а також дозволити її тимчасове застосування до завершення процедур ратифікації державами-членами ЄС.

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС відбулося в два етапи:

- 21 березня 2014р. під час Позачергового Саміту Україна – ЄС було підписано політичну частину Угоди та Заключний акт Саміту;
- 27 червня 2014р. в ході засідання Ради ЄС, Президентом України, керівництвом Європейського Союзу та главами держав й урядів 28 держав-членів ЄС була підписана економічна частина Угоди, що разом з рештою тексту Угоди становлять єдиний документ.
- 16 вересня 2014 р. Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС [2], а 1 вересня 2017 року після тривалого процесу ратифікації Угода про асоціацію між Україною та ЄС набула чинності у повному обсязі [3].

Із моменту підписання угоди, в Україні розпочався процес формування принципово нових інституційних умов функціонування і розвитку вітчизняного сільського господарства й сільських територій. Адже в Угоді про асоціацію їм приділяється значна увага. Так, Глава 17 «Сільське господарство та розвиток сільських територій» безпосередньо стосується предмета нашого дослідження. Зокрема, в Статті 404 йдеться про наступне:

Співробітництво між Сторонами у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій охоплює, *inter alia* (між іншим – *авт.*), такі сфери:

- сприяння взаємному розумінню політик у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій;
- посилення адміністративних спроможностей на центральному та місцевому рівнях щодо планування, оцінки та реалізації політики;
- заохочення сучасного та сталого сільськогосподарського виробництва, з урахуванням необхідності захисту навколишнього середовища і тварин, зокрема поширення застосування методів органічного виробництва й

використання біотехнологій, *inter alia* шляхом впровадження найкращих практик у цих сферах;

- обмін знаннями та найкращими практиками щодо політики розвитку сільських територій з метою сприяння економічному добробуту сільських громад;
- покращення конкурентоспроможності сільськогосподарської галузі та ефективності і прозорості ринків, а також умов для інвестування;
- поширення знань шляхом проведення навчальних та інформаційних заходів;
- сприяння інноваціям шляхом проведення досліджень та просування системи дорадництва до сільськогосподарських виробників;
- посилення гармонізації з питань, які обговорюються в рамках міжнародних організацій;
- обмін найкращими практиками щодо механізмів підтримки політики у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій;
- заохочення політики якості сільськогосподарської продукції у сферах стандартів продукції, вимог щодо виробництва та схем якості [3].

Стаття 405 спрямована на поступове зближення та гармонізацію з відповідним правом та регуляторними стандартами ЄС, зокрема з тими, що визначені у Додатку XXXVIII до цієї Угоди, задля здійснення співробітництва й уникнення шкоди для Розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» [3]. Крім того, в угоді є розділи, що мають загальний нормативний характер, проте дотично стосуються також сільського господарства та сільських територій. Зокрема, це Глава 6 «Навколишнє середовище». Так, в Статті 361 йдеться про те, що співробітництво має на меті збереження, захист, поліпшення і відтворення якості навколишнього середовища, захист громадського здоров'я, розсудливе та раціональне використання природних ресурсів та заохочення заходів на міжнародному рівні, спрямованих на вирішення регіональних і глобальних проблем навколишнього середовища. Серед сфер, виділених в даній статті, на нашу думку, до сільського господарства та сільських територій мають відношення:

- екологічне управління та аналогічні питання, зокрема освіта й навчальна підготовка, доступ до інформації з питань навколишнього середовища та процесу прийняття рішень;
- якість води та управління водними ресурсами, включаючи морське середовище;
- управління відходами та ресурсами;
- охорона природи, зокрема збереження і захист біологічного та ландшафтного різноманіття (екомережі);
- хімічні речовини;
- генетично-модифіковані організми, в тому числі у сільському господарстві;
- екологічні збори [3].

Імплементация європейських правових норм в механізм національного регулювання розвитку аграрного сектору економіки та сільських територій лише розпочалася і є далекою від завершення. Наприклад, аналізуючи діючу практику в сфері національної регіональної політики, Галецька Н. справедливо зауважує: «Наразі за параметром «регіональна політика» Україна отримала 2 бали з 5... В Україні відсутня правова база для досягнення цілей, передбачених статтями 174-175 Угоди про функціонування ЄС. Йдеться про підтримку сільських територій, віддалених та рідконаселених територій, індустріалізованих зон... В Україні відсутній фонд, подібний до European Social Fund+. А Державний фонд регіонального розвитку... наразі виконує інші цілі. Це означає, що Україні потрібно змінити пріоритети щодо розподілу бюджетних коштів в рамках фондів, що також відіб'ється і на проєктах, котрі можуть ініціювати та реалізовувати громади» [4].

Якісно новий рівень співпраці України та ЄС означає не лише необхідність адаптації українського законодавства до нормативно-правового поля Європейського Союзу, але й, насамперед, переймання досвіду розробки й реалізації відповідних програм. В тому числі у частині сприяння розвитку сільських територій. Голова Комітету Верховної Ради з питань аграрної та

земельної політики Олександр Гайду на спільному форумі Всеукраїнської асоціації громад у партнерстві із Всеукраїнським конгресом фермерів й Міністерством аграрної політики та продовольства України зазначив: «Переконаний, що розвиток сільських територій має бути нерозривним із розвитком аграрного сектору. А в перспективі ми маємо зробити все, щоб цей розвиток був більш стабільним, динамічним та націленим на повноцінне членство в Європейському Союзі», підкресливши, що завдання парламенту якраз і полягає в гармонізації українського та європейського законодавства [5]. В даному контексті Сава А. також відмічає: «Європейська політика розвитку сільських територій допомагає сільським територіям країн ЄС вирішувати широкий спектр економічних, екологічних і соціальних проблем. Це передбачено в основних базових засадах САП Європейського Союзу, які передбачають: розвиток сільських громад; демократизацію управління; забезпечення здоров'я нації; формування справедливого суспільства; життєдіяльність в рамках екологічних обмежень; досягнення цілей розвитку на основі наукових досліджень» [6].

Пристаюючи до вивчення досвіду ЄС у забезпеченні повноцінного розвитку сільських територій, важливо розуміти, що даний напрям є базовим елементом європейської регіональної політики. В даному контексті Клиновий Д. і Петровська І. цілком слушно відмічають, що сучасні європейські принципові підходи до створення механізму забезпечення сталого просторового розвитку через ефективне функціонування територіальної (як муніципальної, так і регіональної, та державної) економіки містяться у тому, що елементи цього механізму класифікуються як взаємопов'язані компоненти в рамках таких основних процесів, як розмежування повноважень між державою та територією у використанні активів в процесі децентралізації влади, відповідна інституціоналізація природно-ресурсних відносин через систему структурного управління, створення умов для самозабезпечення регіональної економіки шляхом розвитку механізмів економічної самостійності регіону, зокрема – через

механізми бюджетної децентралізації та створення умов для самостійного наповнення бюджетів місцевих громад фінансовими надходженнями від спільної діяльності влади і бізнесу на принципах публічно-приватного партнерства [7]. Позитивний досвід проведення нової регіональної політики в ЄС (передусім у плані згуртування країн і регіонів, економічного зближення розвинених та менш розвинених країн і регіонів, регулювання розвитку проблемних територій та міських агломерацій, активізації транскордонного співробітництва та європейської територіальної кооперації, підвищення регіональної конкурентоспроможності та зайнятості) формує достатньо сприятливий бекграунд для її проведення в Україні в контексті реформи децентралізації [8].

Як відмічає Мантіно Ф.: «Фактично розвиток сільських територій є відносно новою політикою в контексті САП. Зародившись у контексті тісної співпраці між структурною політикою сільського господарства та політикою регіонального розвитку..., вона була консолідована як всеосяжна політика лише згідно з Порядком денним 2000. У 1988 році «Майбутнє сільського світу» стратегія виклала одне з головних обґрунтувань спільної політики в галузі розвитку: надзвичайна диспропорція між сільськими та несільськими районами Європи» [9].

На важливість сільських територій ЄС та спільну політику, спрямовану на їх розвиток вказує Галлардо-Кобос Р.: «Сільські території є ключовими елементами, які підтримують соціальну та економічну європейську територію та формують її ландшафт.. З метою підтримки європейського сільського світу дві основні політики ЄС об'єднали: сільськогосподарську та регіональну. Отже, розвиток сільських територій в ЄС рухається між галузевою та територіальною політиками... Територіальна згуртованість, взаємодія між селом і містом, соціальне партнерство, інституційна співпраця, стійкість навколишнього середовища та управління... є фундаментальними елементами, на яких має ґрунтуватися політика, яка розглядається забезпечити існування живої сільської місцевості, придатного для проживання та дружнього середовища» [10].

Території сільської та переважної сільської місцевості становлять понад 91% території ЄС, де проживає 58% населення, знаходиться 56% робочих місць [11] та, без перебільшення, формується людський капітал європейської економіки [12]. Проте, європейські сільські території дуже неоднорідні - у той час як деякі з них мають хороші перспективи розвитку популяції, багато з них фактично переживають скорочення популяції. Ці процеси занепаду частково мають тривалий характер і мають багато економічних і соціальних причин. Ключовим є те, що ні усі сільські райони однаково привабливі для молоді та сімей і переважно втрачають такі (під)групи через міграцію [13]. Сільські території Європи різноманітні та включають багато високоефективних регіонів, однак деякі сільські райони, особливо ті, які є найбільш віддаленими, обезлюдненими або залежними від сільського господарства, стикаються з особливими проблемами щодо зростання, робочих місць і сталого розвитку в найближчі роки; сільська місцевість характеризується нижчим рівнем доходу (в ЄС-27 дохід на душу населення переважно міських районів майже вдвічі перевищує дохід переважно сільської місцевості), несприятливою демографічною ситуацією, нижчим рівнем зайнятості та вищим рівнем безробіття, повільніший розвиток третинного сектора, слабкі навички та людський капітал, а також відсутність можливостей для жінок і молоді порівняно з міськими районами [14]. Тому розвиток сільських територій є одним з основних напрямів Спільної аграрної політики Європейського Союзу.

Даючи загальну характеристику сучасній Спільній аграрній політиці ЄС (САП ЄС), Шульга О.А. слушно зауважує, що вона: «ґрунтується на двох «стовпах»: I «стовп» – організація спільних ринків у поєднанні з прямою підтримкою фермерів та II «стовп» – розвиток сільської місцевості. Обидва «стовпи» пов'язані через принцип модуляції, який передбачає поступове скорочення розміру прямих платежів та спрямування, вивільнених коштів на розвиток сільської місцевості. У свою чергу, політика сільського розвитку включає чотири осі, а саме: 1) конкурентоспроможність аграрного сектору,

2) покращення стану навколишнього середовища, 3) підвищення якості життя в сільській місцевості та 4) диверсифікацію економіки» [15].

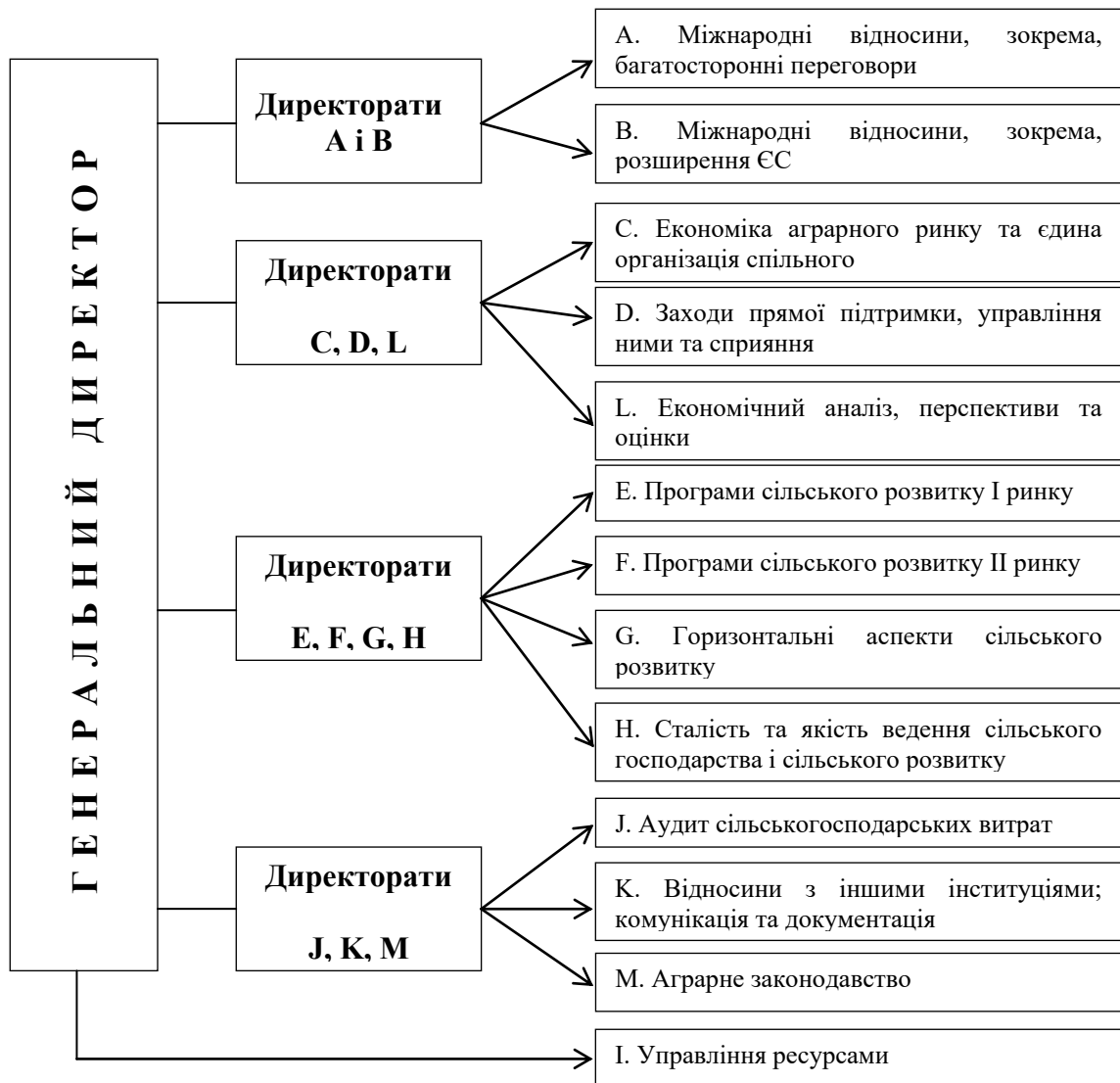
В ЄС напрями розвитку сільських територій зафіксовано в рамках Спільної аграрної політики (Common Agricultural Policy (CAP), яка доповнює вже існуючу систему прямих виплат фермерам та заходи з управління сільськогосподарськими ринками, а фінансування Європейської політики розвитку сільських територій відбувається за рахунок Європейського Аграрного Фонду Розвитку Сільських Районів (European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) [16].

Досвід країн-членів ЄС показує, що упродовж тривалого часу фермерство успішно функціонує за умов сприятливого інституційного середовища – фермери успішно здійснюють переробку, зберігання, збут, ефективно займаються зовнішньоекономічною діяльністю та диверсифікують аграрне виробництво, що розширює можливості для експорту продукції [17]. Тому Краєвська Г.О. слушно зауважує, що розвиток сільських територій і поселень в ЄС є чітко інституціоналізованим: у цій сфері активно діють такі інституції як Європейська мережа сільського розвитку та Європейська мережа оцінки сільського розвитку, яка є її структурним підрозділом; координацію діяльності профільних експертів здійснює Європейська федерація дорадчих служб; серед інших інституцій європейського рівня тут варто згадати Європейську асоціацію з питань сільського розвитку і відновлення села, яка є об'єднанням зацікавлених різнорівневих суб'єктів для реалізації партнерських зв'язків; Європейську асоціацію гірських територій з підтримки сільських громад, розташованих у гірських територіях, - ці інституції реалізують функцію обміну досвідом та інформацією, моніторингу виконання національних програм [18].

Регуляторні повноваження щодо аграрної сфери мають як основні інститути ЄС, так і деякі інші, які репрезентують законодавчу та виконавчу гілки влади ЄС [19]. У складі Європарламенту функціонує Комітет сільського господарства і розвитку сільських регіонів, який відповідає за САП; однією з 10 конфігурацій

Ради ЄС є Рада із сільського господарства і рибальства, яка об'єднує міністрів сільського господарства країн-членів ЄС і приймає рішення щодо законодавства в аграрній сфері [19]. Підготовка питань до розгляду в Раді ЄС здійснюється у Комітетах постійних представників та робочих групах. Аграрною політикою у Раді займається також Спеціальний комітет із сільського господарства (SCA); Європейська Комісія (ЄК) має Генеральний директорат із сільського господарства і розвитку сільських районів [19].

В штаті Директорату нараховується близько 1000 працівників. DG AGRI несе відповідальність за реалізацію політики розвитку сільського господарства і сільських територій (рис. 1).

Рис. 1. Структура Генерального директорату Європейської комісії з питань розвитку сільського господарства та сільських територій [20]

Кіреєва Е.А та Костюченко Д.Л. відмічають, що на національному та регіональному рівнях ЄС паралельно існує декілька концепцій (підходів), з яких можна чітко виокремити три концепції розвитку сільських територій:

- 1) перший концептуальний підхід, ідентифікує сільський розвиток з загальною модернізацією сільського господарства і агропродовольчого комплексу. Ця концепція бере за основу розвиток сектора (галузева модель). В галузевій моделі сільський розвиток опирається на розвиток сільського господарства;
- 2) другий концептуальний підхід пов'язує сільський розвиток виключно зі зменшенням відмінностей між найбільш відсталими сільськими районами та рештою секторами економіки (концепція зближення, перерозподільча модель);
- 3) третій концептуальний підхід ідентифікує сільський розвиток з розвитком сільських районів в цілому шляхом використання всіх ресурсів, які знаходяться на їх території (людських, природних, ландшафтних та ін.), та інтеграції між усіма компонентами та галузями на місцевому рівні [21].

Висновки. Верховна Рада України та Європейський Парламент 16 вересня 2014 р. синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС, а 1 вересня 2017 року Угода про асоціацію між Україною та ЄС набула чинності у повному обсязі. З даного моменту в Україні розпочався процес формування принципово нових інституційних умов функціонування і розвитку вітчизняного сільського господарства й сільських територій – в Угоді про асоціацію даному питанню присвячена Глава 17 «Сільське господарство та розвиток сільських територій».

Важливі напрями розвитку сільських територій в ЄС зафіксовані в рамках Спільної аграрної політики ЄС та фінансуються за рахунок Європейського Аграрного Фонду Розвитку Сільських Районів (EAFRD). Європейський досвід показує, що сільське господарство успішно функціонує за умов сприятливого інституційного середовища, що сприяє його конкурентоспроможності та розвитку сільських територій. Уряди країн-членів ЄС активно співпрацюють на

різних рівнях, щоб забезпечити ефективне впровадження політики розвитку сільських районів. Вивчення та адаптація європейського досвіду можуть сприяти покращенню соціально-економічних показників та якості життя мешканців сільських територій в Україні.

Список використаної літератури

1. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Угода_про_асоціацію_між_Україною_та_Європейським_Союзом.
2. Закон України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 16.09.2014р. № 1678-VII. URL:
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF>.
4. Регіональна політика та вимоги ЄС: що потрібно зробити Україні. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2023/03/30/7158909>.
5. Всеукраїнська асоціація громад у партнерстві із Всеукраїнським конгресом фермерів та спільно з Міністерством аграрної політики та продовольства України провели форум. URL: <http://www.golos.com.ua/article/368460>.
6. Сава А. Європейський досвід розвитку сільських територій: вивчення можливостей для України. Вісник АПСВТ. 2017. №2. С. 83-85.
7. Клиновий Д., Петровська І. Євроінтегративний механізм управління сталим просторовим розвитком територіальних утворень. Україна – Європейський Союз: від партнерства до асоціації: Український Щорічник з Європейських Інтеграційних Студій. 2019. Вип. II. С. 172-173.
8. Захарченко В.І. Генеза та основні напрями нової регіональної політики країн Євросоюзу (в контексті досвіду для України). Економічний журнал Одеського політехнічного університету. 2020. № 1 (11). С. 11-20.
9. Mantino F. The Reform of EU Rural Development Policy and the Challenges ahead. Notre Europe. 2010. 40 policy paper. 84 p.
10. Gallardo-Cobos R. Rural development in the European Union: the concept and the policy. Agronomia Colombiana. 2010. Volume 28(3). P. 464-470.
11. DG AGRI. Rural Development Policy 2007-13. Europa. 2017. URL: https://ec.europa.eu/agriculture/rurdev_en.
12. Permingeat M., Vanneste D. Social capital in rural development projects in Europe – Three LEADER cases in Wallonia analysed. Belgeo. 1, 2019. URL: <https://doi.org/10.4000/belgeo.34979>.
13. Čipin I., Klüsener S., Recaño J., Ulceluse M. A Long-Term Vision for the Development of Rural Areas in Europe. 2020. Brief No 27. 4p.
14. Matthews A. Rural Development in the European Union: Issues and Objectives. Paper presented at Workshop 1 Public Policy and Rural Development – An Eu/Us Comparison Penn State/Ers Project: Design and Evaluation of Public Policies for Rural Development: Withersdane Hall Conference Center at the Wye campus of Imperial College, London (Ashford, Kent, United Kingdom) June 25 and 26, 2007. 14p.
15. Шульга О.А. Зарубіжна практика управління розвитком сільських територій: трансформація досвіду для України. Єдність навчання і наукових 18 досліджень – головний принцип університету: зб. наук. праць звітної-наукової конференції викладачів університету за 2013 рік, 4-6 лютого 2014 року / Укл. Г.І. Волинка, О.В. Уваркіна, О.П. Смелянова. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. С. 108-110.

16. Концепція збалансованого розвитку сільських територій України з урахуванням досвіду європейських країн / Н.В. Палапа, О.С. Дем'янюк, О.О. Кічигіна, О.М. Нагорнюк, Ю.А. Цибро: за науковою редакцією О.І. Фурдичка; ІАП НААН. Київ: ДІА, 2020. 19 с.
17. Зінчук Т.О., Патинська-Попета М.М. Сучасна модель об'єднаних територіальних громад як чинник розвитку бізнесу на сільських територіях: європейсько-українські реалії. Проблеми економіки. 2020. № 2(44). С. 111-118.
18. Краєвська Г.О. Європейський досвід соціального розвитку села: актуальні практики для України. Демографія та соціальна економіка. 2019. № 4 (38). С. 116–129.
19. European Commission. The European Commission's Directorate-General for Agriculture and Rural Development (DG AGRI). URL: https://commission.europa.eu/about-european-commission/departments-and-executive-agencies/agriculture-and-rural-development_en.
20. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України: монографія / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; наук. ред. В.В. Борщевський. Львів, 2012. 216 с.
21. Кірєєва Е.А., Костюченко Д.Л. Політика розвитку сільських територій у країнах Європейського союзу. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2017. № 8. С. 68/

Referensis:

1. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym Soiuzom. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Угода_про_асоціацію_між_Україною_та_Європейським_Союзом
2. Zakon Ukrainy «Pro ratyfikatsiiu Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony» vid 16.09.2014r. № 1678-VII. URL:
3. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF>.
4. Rehionalna polityka ta vymohy YeS: shcho potribno zrobyty Ukraini. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2023/03/30/7158909>.
5. Vseukrainska asotsiatsiia hromad u partnerstvi iz Vseukrainskym konhresom fermeriv ta spilno z Ministerstvom ahrarynoi polityky ta prodovolstva Ukrainy provely forum. URL: <http://www.golos.com.ua/article/368460>.
6. Sava A. Yevropeiskyi dosvid rozvytku silskykh terytorii: vyvchennia mozhlyvostei dlia Ukrainy. Visnyk APSVT. 2017. №2. S. 83-85.
7. Klynovyi D., Petrovska I. Yevrointehratyvnyi mekhanizm upravlinnia stalym prostоровym rozvytkom terytorialnykh utvoren. Ukraina – Yevropeiskyi Soiuz: vid partnerstva do asotsiatsii: Ukrainskyi Shchorichnyk z Yevropeiskykh Intehratsiinykh Studii. 2019. Vyp. II. S. 172-173.
8. Zakharchenko V.I. Heneza ta osnovni napriamy novoi rehionalnoi polityky krain Yevrosoiuzu (v konteksti dosvidu dlia Ukrainy). Ekonomichnyi zhurnal Odeskoho politekhnichnoho universytetu. 2020. № 1 (11). S. 11-20.
9. Mantino F. The Reform of EU Rural Development Policy and the Challenges ahead. Notre Europe. 2010. 40 policy paper. 84 p.
10. Gallardo-Cobos R. Rural development in the European Union: the concept and the policy. Agronomia Colombiana. 2010. Volume 28(3). P. 464-470.
11. DG AGRI. Rural Development Policy 2007-13. Europa. 2017. URL: https://ec.europa.eu/agriculture/rurdev_en.
12. Permingeat M., Vanneste D. Social capital in rural development projects in Europe – Three LEADER cases in Wallonia analysed. Belgeo. 1, 2019. URL: <https://doi.org/10.4000/belgeo.34979>.
13. Čipin I., Klüsener S., Recaño J., Ulceluse M. A Long-Term Vision for the Development of Rural Areas in Europe. 2020. Brief No 27. 4p.

14. Matthews A. Rural Development in the European Union: Issues and Objectives. Paper presented at Workshop 1 Public Policy and Rural Development – An Eu/Us Comparison Penn State/Ers Project: Design and Evaluation of Public Policies for Rural Development: Withersdane Hall Conference Center at the Wye campus of Imperial College, London (Ashford, Kent, United Kingdom) June 25 and 26, 2007. 14p.
15. Shulha O.A. Zarubizhna praktyka upravlinnia rozvytkom silskykh terytorii: transformatsiia dosvidu dlia Ukrainy. Yednist navchannia i naukovykh 18 doslidzhen – holovnyi pryntsyp universytetu: zb. nauk. prats zvitno-naukovoii konferentsii vykladachiv universytetu za 2013 rik, 4-6 liutoho 2014 roku / Ukl. H.I. Volynka, O.V. Uvarkina, O.P. Yemelianova. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova, 2014. S. 108-110.
16. Kontseptsii zbalansovanoho rozvytku silskykh terytorii Ukrainy z urakhuvanniam dosvidu yevropeyskykh krain / N.V. Palapa, O.S. Demianiuk, O.O. Kichihina, O.M. Nahorniuk, Yu.A. Tsybro: za naukovoii redaktsiieiu O.I. Furdychka; IAP NAAN. Kyiv: DIA, 2020. 19 s.
17. Zinchuk T.O., Patynska-Popeta M.M. Cuchasna model obiednanykh terytorialnykh hromad yak chynnyk rozvytku biznesu na silskykh terytoriiakh: yevropeisko-ukrainski realii. Problemy ekonomiky. 2020. № 2(44). S. 111-118.
18. Kraievska H.O. Yevropeyskyi dosvid sotsialnoho rozvytku sela: aktualni praktyky dlia Ukrainy. Demohrafiia ta sotsialna ekonomika. 2019. № 4 (38). S. 116–129.
19. European Commission. The European Commission's Directorate-General for Agriculture and Rural Development (DG AGRI). URL: https://commission.europa.eu/about-european-commission/departments-and-executive-agencies/agriculture-and-rural-development_en.
20. Rozvytok silskykh terytorii v systemi yevrointehratsiinykh priorytetiv Ukrainy: monohrafiia / NAN Ukrainy. In-t rehionalnykh doslidzhen; nauk. red. V.V. Borshchevskyi. Lviv, 2012. 216 s.
21. Kirieieva E.A., Kostiuhenko D.L. Polityka rozvytku silskykh terytorii u krainakh Yevropeiskoho soiuzu. Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky. 2017. № 8. S. 68

Надійшла до редакції 17.04.2024р.